

Bulgária etnikai/nemzeti kisebbségei és a politikai intézmények

Marinić, Boris: Die Stellung der Minderheiten im politischen Systems Bulgariens. = Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik. 23. Jg. 2011. 1-2. no. 27-48. p.

Bulgária, a pártállami időszak minden beolvasztó igyekezete ellenére és a propaganda-manőverekkel szemben, többnemzetiségű arculattal lépte át a rendszerváltás küszöbét. A történelmi előzmények, az ötszázéves oszmán fennhatóság, a népek szakadatlan balkáni körforgása nem is eredményezhetett mást. A nagy számarányú török, pomák és roma kisebbség mellett sokféle kisebb (vlach, örmény, gagauz, karakacsán stb.) entitás színesíti a képet. A kisebbségi etnicitáshoz kapcsolódó vagy attól független vallási spektrum is többemű: a keresztény-ortodox és moszlim mellett, szórványjelleggel: római katolikus, különféle protestáns is akad.

A demokratikus kisebbségi politikai alapjait lefektette az 1991-ben elfogadott új alkotmány. Eben kollektív jogállásról ugyan semmilyen vonatkozásban nincs szó, de az etnikai, nyelvi önmeghatározás, a vallásválasztás tekintetében – már figyelemmel az egykorú európai uniós standardra – messzemenő egyéni jogokat biztosít. A későbbi csatlakozási folyamat keretében a még hiányzó elemek is bekerülnek a kódexbe. A direkt etnikai vagy vallási indíttatású pártalapítás hivatalos tilalma lényegében megkezdhető. A parlamenti összetételt (a 2009. évi vegyes opció kivételével) az arányos választási forma határozza meg. Az induló kispártok szempontjából kedvező parlamenti küszöb 4%-os. A jogrendszer és a joggyakorlat – ha nem kevés kritikával is – egyelőre működik. Ehhez hozzájárul a bolgár többségi társadalom, környező országokhoz képest, viszonylag toleráns mentalitása is. Negatív sztereotípiák nem feltétlenül összegződnek nyílt elutasításban. Kommunikációs vonatkozásban hozzájárulhatott mindehhez a kormány mellett működő tanácsadó ügynökség, az „etnikum- és demográfia-ügyi”, változott nevén „etnikai és integrációs együttműködési” tanács felállítása, még ha nem is túlzott serénységgel látott neki a munkájának.

A sztereotípiagyártás tekintetében a média méltatlan szerepe sem hagyható figyelmen kívül és nem maradhat megfelelő bírálat nélkül. Nem egyszer bántóak a kisebbségekre nézve továbbá a nemzeti bolgár történelemszemlélet etnocentrikus elemei, különösen a közoktatásban. Változhatatlan a makedón entitást, illetve nyelvi identitást tagadó doktrína. Eszerint a makedónok területileg elszakított bolgárok, a makedón nyelv pedig nem egyéb a bolgár standard önkényesen kimódolt változatánál. E címen a bolgár politika továbbra sem vesz tudomást határai között élő makedónokról.

2000-ben hivatalosan betiltották a mégis csak létező identitás érdekkörében szervezett pártot, ami kiváltotta a szomszédos ország tiltakozását és a tágabb külvilág ellenérzését.

*

Még ma is széles tömegű, 9% körüli kisebbséget alkot két (déli, északkeleti) kompakt, helyben többségi településével a török etnikum – az oszmán hódítás évszázadainak örökségeként. Korábbi, még erőteljesebb létszámarányuk a 80-as évek végi bolgárosító kampány nyomán, majd a gazdaságilag motivált szabad elvándorlással szűkült ennyire, miközben szoros kapcsolatok maradtak fent a kiköltözöttekkel. Az országban gyökeres, társadalmilag maradéktalanul integrált tömeg gazdasági-szociális állása mára a bolgár városi átlaggal egyező, épp csak általában falusias a milió. Javuló anyagi helyzete, önálló médiájának létrejötte a fejlettebb, szomszédos anyaországgal mind szorosabbá és természetesebbé váló kapcsolatoknak köszönhető. – A déli törökségével érintkezik az, a ma mintegy kétszáz ezres lélekszámú „pomák” régió – a Rodope-hegység övezetében, melynek etnikai bolgár népessége annak idején áttért az iszlámra. Körükben egyensúlyba került az 50-es években bevezetett modern igazgatási szerkezet a régi patriarchális falusi viszonyokkal. „Népi iszlám” jellegű vallásosságuk szokásformáiban keresztény motivikus elemek őrződtek meg.

Az együttesen mintegy milliós nagyságrendű, moszlim vallású török, illetve pomák etnikum elég erős bázis egy politikai nagypárt számára, amely etnikai hívószavak nélkül is innen várja választóit. Ez a párt „Mozgalom a Jogokért és Szabadságért” (DPSz) néven mindjárt 1990-ben színre lépett s a bolgár pártrendszer szilárd elemévé vált, kormányalakításoknál gyakran a „mérleg nyelve” volt. Többször bekerült a kormányba is különféle koalíciókban, választási sikerei az idő múltával csak erősödtek (1990-től 2009-ig: 6-ról 14,5%), s korántsem csak kisebbségi körből támogatták. „Vezér”-elvű formáció hírében áll, amely karizmatikus vezetőjének (Ahmed Dogan) egyéni teljesítményén áll vagy bukik; ma már fokozódó kritika éri belülről. Dogan messzetelektől, taktikus ügyességgel politizált: radikális párttársait leszerelve egyszer sem követelt török területi autonómiát, de 1994-re keresztülhajtotta a koalíciós tárgyalásokon és a parlamenten, 1999-re középiskolai szinten is, a kötelező törökoktatást. A nyugodt felszín ugyanakkor utóbb már átütötték a fiatalabb funkcionárius-nemzedék merészebb tervei (mint a törökség államalkotó néppé nyilvánítása az alkotmányban), és mindinkább szemet szűrt a befolyásossá vált szervezet gazdasági környezeti protekcionizmusa. A folyamatosan növekvő választási sikerekkel együtt ezek a mozzanatok sokat tettek a szélsőjobb-etnopolitista ATAKA-párt 2005. évi színrelépése érdekében, amely

máris bámulatos eredményeket produkált. Utóbb, talán a politikai és általános közvélemény, illetve a sajtó részéről kedvezőtlenül fogadott ultraradikális kommunikációja és visszatetsző akciói okán, visszább csúszni látszik az eredménytablákon. „Támadása” (amit pártnevével meghirdetett) talán megtörik a toleranciában erős, edzett társadalom ellenállásán.

*

A népszámlálási adatokban feltétlenül alulreprezentált, becsült érték szerint 7-800.000 főt kitevő roma-csoportok, több betelepítési hullám örököseiként, többféle kultúrát képviselnek, más-más vallási hovatartozással (moszlim, ortodox, protestáns; a protestáns romák száma a rendszerváltás óta nőtt meg). E színes tömeg gyorsuló elnyomorodása, marginalizálódása az európai köztes periféria más régióihoz hasonlóan a bolgár társadalomnak is eleven sebe, az előbbrejutás mérhetetlen gátja. Növekvő munkanélküliség, analfabétizmus, napi bűnözés, a város- és faluszélek lerongyolódása, járványveszély: ezzel a problematikával, úgy látszik, a politikai intézményesség sem tud mit kezdeni. Az EU-részről is támogatott vagy épp onnan kezdeményezett roma-felzárkóztató programok – a végrehajtás közönye mentén vagy a közegellenállás miatt? – rendre elfullanak. A szociális ördögi körből nincs kitörési pont. Nincs érdemi roma önszerveződés. Néhány helyi érdekű pártalapítási próbálkozás arra elég, hogy periferikus választási koalíciókban a magabiztosabb partner szavazatokat nyerjen vele – egy-egy önkormányzati képviseleti helyre. Roma-roma pártszövetkezésre eddig egyszer sem került sor. A kivándorlási perspektíva is irreleváns. (Lásd: bulgáriai roma-menekültek kitoloncolása Franciaországból, 2010. szeptember.) A roma-milió teljes elesettsége mindazáltal a többségi társadalomnak is szégyene; nő vagy enyhül az elutasítottság foka, a társadalom szerencsésebb, bolgár vagy akár más nemzetiségű részének civilként is tennie kellene valamit ellene. A tét nem ott kezdődik, ahol a jobboldali közíró-politikus (K. Kosztadinov) új „nemzeti katasztrófát” kiált a születések számában megmutatkozó (egyébként elég enyhe) roma demográfiai dinamika-főlény okán, hanem a civilizált környezet-teremtésnél, még ha több roma újszülött élne is tovább, mint amennyi ma életben marad. Bulgária számára ez lenne améltó távlat.

Komáromi Sándor

SZEMLE

Nemzeti és etnikai kisebbségek története

A balkáni vlachkérdés – történeti metszetben és aktuális helyzetképpel

Cumita, Aura: Die Vlachen. Eine balkanische Minderheit. = Halbjahresschrift für südoesteuropäische Geschichte, Literatur und Politik. 23. Jg. 2011.1-2. no. 65-77. p.

A Balkán több pontján, Albániától Romániáig, Isztriától Dobrudzsáig néhány százezres (?) összlélekszámmal ma is megtalálható a rejtélyes múltú, kora középkori eredetű vlach avagy – nyelvi tulajdonára utaló néven – aromán/arumén, olykor „makedorománnak” is mondott szórvány. Kiléteiről, jellemzőiről, csoportjainak történeti útjáról, a nemzeti román nyelviséghez fűződő kapcsolatáról sokféle, gyakran egymást keresztező feltevés és ismerettöredék kering az irodalomban. (Korszerű történeti alapmű gyanánt lásd Max Demeter Peyfuss 'Az aruménkérdés' című munkáját: *Die Aromunische Frage. Ihre Entwicklung von den Ursprüngen bis zum Frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Österreich-Ungarns*. Widen etc. 1974.) Mai, belső vitáktól korántsem mentes új öntudatra ébredésük jelei eljutnak legalább a politikai- és sajtónyilvánosságig. Az itt ismertetendő publikáció (romániai szerző tollából) mindkét oldalról körüljárja a témát.

Egymással ellenkező hipotézisek születtek már a 18. századtól mindjárt a vlach identitás eredetéről: romanizált dákok, trákok, netán hellének? Feltűnésüket a teóriák egyébként egységesen a Balkánt egészen Dáciáig birtokba vevő római behatolással hozta összefüggésbe. Az eredeztetés változatait hamarosan kisajátították maguknak a különböző nemzeti mozgalmak, ezek között a román nemzeti etnogenezis-elmélet a legismertebb (alfejezeteként a dáko-román elmélettel), amely a különféle szórványcsoportokban egyetlen generikus nép- és egyben a nyelvfejlődés elszórt nyomait látja. A román felfogás magukat a nyelvváltozatokat a román nyelvi „dialektusok” egyetlen rendszerén belül szemléli, amelyek alkalmassint egyetlen, közös „ősnyelvi” alakra utalnak vissza. Független elemzések ezt sok tekintetben cáfolják, azt sugallva: valójában helyesebb talán a vulgáris latin megannyi, egymástól függetlenedő helyi zárványával számolni. Ha mégsem, akkor legalább az kérdéses: vajon mely helyi változatok rep-